

DOZWOLONY UŻYTEK EDUKACYJNY

Nauczający, aby dobrze wykonywać swoją pracę, muszą koncentrować się na nauczaniu, a nie na rozwiązywaniu wątpliwości prawnych. Dlatego tak ważne jest, aby przepisy o dozwolonym użytku edukacyjnym były precyzyjne. Aby to miało miejsce, należy:

- rozszerzyć zakres podmiotów uprawnionych do korzystania z DUE (m.in. o biblioteki, muzea, archiwa, organizacje pozarządowe);
- rozszerzyć cel, który pozwala powoływać się na DUE, tak aby obejmował nie tylko samą dydaktykę, ale także wszelkie działania kształcące i wychowawcze;
- umożliwić dzielenie się w internecie materiałami edukacyjnymi, zawierającymi utwory chronione prawem, także poza zamkniętym gronem.

1. Dlaczego to zagadnienie jest ważne?

Rozwój nowych technologii stworzył nowe możliwości nauczania i tworzenia materiałów edukacyjnych. Dobrej jakości materiały to podstawa skutecznej edukacji - jednak często wartościowe zasoby są chronione prawem autorskim. Aby móc je wykorzystać, należy w pierwszej kolejności uzyskać zgodę twórcy. Dlatego, aby ułatwić w pewnych wypadkach wykorzystanie takich zasobów, wprowadzone zostały przepisy o dozwolonym użytku edukacyjnym (DUE). Dzięki DUE możliwe jest korzystanie z materiałów (lub ich fragmentów) chronionych prawem bez zgody ich autorów, np. wyświetlanie uczniom filmów czy tworzenie prezentacji multimedialnych z wykorzystaniem fragmentów filmów, utworów muzycznych, obrazów czy grafik. Konieczne jest jednak, aby użyty materiał ściśle wiązał się z tym, czego w danej chwili chcemy nauczyć innych. Nauczyciele, powołując się na DUE, mogą prowadzić lekcje korzystając z materiałów z bardzo różnych źródeł, tym samym podnosząc walor edukacyjny zajęć i inspirując uczniów do głębszego zainteresowania danym tematem.

2. Co to jest DUE?

Dozwolony użytek edukacyjny daje różne możliwości korzystania z utworów chronionych prawem, jednak aby móc z niego skorzystać kluczowe jest kto to robi i po co. Dlatego, zanim powołamy się na DUE, warto odpowiedzieć sobie na dwa tylko

pozornie łatwe pytania: w ramach jakiej instytucji działamy i jaki jest nasz cel. Przykładowo: utwory muzyczne co do zasady mogą być wykorzystywane podczas zajęć prowadzonych przez szkołę, ale nie, jeśli zajęcia te prowadzi stowarzyszenie lub fundacja, nawet jeśli odbywają się w budynku szkoły. Tak samo policjant, który przyjdzie gościnnie do szkoły opowiedzieć o przepisach drogowych, nie może zilustrować swojego wkładu fragmentem filmu chronionego prawem bez zgody jego autora. Poniżej wyjaśniamy dlaczego.

DUE to jedna z form dozwolonego użytku publicznego, opisana w artykule 27 (i 27¹) Prawa autorskiego. **Mogą z niej korzystać tylko określone instytucje w określonym celu.** Na DUE można się powoływać tylko w ramach nauczania w instytucjach oświatowych (jak szkoły czy przedszkola), na potrzeby zilustrowania danego tematu w celach dydaktycznych. W ramach tych instytucji edukatorzy mogą korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu. Mogą też zwielokrotnić (tzn. drukować, kserować) rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów. Czyli np. możliwe jest kserowanie i rozdawanie uczniom rozdziału powieści czy drukowanie wykresów, grafik, obrazków. Nie jest jednak dozwolone kserowanie i rozdawanie całych książek.

Warto też pamiętać, że **w ramach DUE zdalne udostępnianie materiałów możliwe jest tylko w zamkniętym gronie.** W przypadku publicznego udostępniania utworów (czyli np. online) korzystanie jest dozwolone wyłącznie dla wcześniej zidentyfikowanych osób uczących się, nauczających lub prowadzących badania naukowe. Oznacza to, że np. w ramach DUE materiały chronione mogą być wykorzystywane w kursie e-learningowym na zamkniętej platformie, a uczestniczyć w nim mogą tylko określone osoby (np. uczniowie wskazani przez nauczyciela, czy grupa studentów wskazana przez wykładowcę).

3. Diagnoza - wyzwania związane z DUE

- **Ograniczone grono uprawnionych instytucji** - DUE implementuje unijną dyrektywę o społeczeństwie informacyjnym (tzw. dyrektywa Infosoc), ale decyzją polskiego ustawodawcy zakres jego obowiązywania został ograniczony tylko do wybranych podmiotów. W związku z tym bardzo wiele podmiotów, których działalność jest wartościowa z punktu widzenia edukacji, nie została objęta DUE. Dziś działalność dydaktyczną prowadzą bardzo różne instytucje, np. muzea czy biblioteki, ale mają utrudnione zadanie, ponieważ ustawa ich nie obejmuje. Jest to niezrozumiałe, szczególnie w czasach, gdy rośnie znaczenie m.in. edukacji pozaformalnej (jak warsztaty), często realizowanej przez bardzo różne podmioty.

- **Cel ograniczony do dydaktycznego** - wykorzystanie chronionego utworu może mieć miejsce tylko w ramach działalności dydaktycznej. Prawo jasno nie precyzuje, co należy rozumieć przez to pojęcie. Wątpliwości może budzić np. wyświetlanie filmów czy puszczenie muzyki podczas zajęć pozalekcyjnych. Niejasność w tej kwestii wykorzystują tzw. parasole licencyjne¹ w sytuacjach, gdy nie jest to konieczne. Czasem edukatorzy rezygnują z korzystania z pewnych materiałów z obawy przed łamaniem prawa. Ponadto, coraz szerzej działają instytucje oświatowe, które nie tylko edukują, ale też kształtują postawy i wychowują. Między tymi działaniami nie ma prostego rozróżnienia, a nauczyciele nie powinni być zmuszani do szukania go na siłę.
- **Ograniczone udostępnianie treści online** - nauczyciele mogą prowadzić kursy e-learningowe pod warunkiem, że z materiałów będzie korzystać jedynie grupa zidentyfikowanych osób, wskazanych przed edukatorem. To ogranicza m.in. ideę uczenia się przez całe życie poprzez zawężenie dostępu do potencjalnie ciekawych i wartościowych materiałów do wąskiego grona osób i uniemożliwia szerszą dyskusję, wymianę informacji czy wzajemne inspirowanie.

4. Rekomendacje

- **Rozszerzenie grona uprawnionych instytucji** - tak, aby z DUE mogły korzystać także podmioty spoza systemu oświaty, prowadzące niekomercyjną działalność edukacyjną (jak muzea, biblioteki, archiwa czy podmioty zaangażowane w edukację pozaformalną np. organizacje pozarządowe). Lista ta nie powinna być zamknięta, a wyznacznikiem powinien być cel edukacyjny i niekomercyjny charakter działania, a nie rodzaj podmiotu, który go realizuje.
- **Rozszerzenie celu, który pozwala powoływać się na DUE** - tak aby obejmował nie tylko samą dydaktykę, ale także wszelkie działania kształtujące i wychowawcze. Nie powinno dochodzić do sytuacji gdy np. to szkoła musi zdecydować, czy wyświetlanie filmu na świetlicy jest działaniem edukacyjnym czy może już tylko wychowawczym. Cel powinien zostać ujęty w taki sposób, by nie pozostawiał wątpliwości prawnej ograniczającej kreatywność edukatorów i potencjalnie generującej zbędne koszty (wykup już wspomnianych [parasoli licencyjnych](#) w sytuacji, gdy nie jest to konieczne).
- **Rozszerzenie możliwości udostępniania materiałów online (e-learning)**- tak, aby z materiałów zawierających chronione utwory mogły korzystać wszystkie zainteresowane podmioty, a nie jedynie wąskie grono zidentyfikowanych osób.

¹ <http://centrumcyfrowe.pl/problem-parasola-licencyjnego-i-swobody-korzystania-z-tresci-w-edukacji-analiza/>

5. Linki

- [Dozwolony użytek edukacyjny: analiza prawa międzynarodowego, europejskiego i krajowego](#) przygotowana przez Centrum Cyfrowe².
- [Analiza prawna przepisów prawa autorskiego dotyczących oświaty](#) opracowana na zlecenie Centrum Cyfrowego³.
- [Dozwolony użytek edukacyjny a korzystanie z utworów audiowizualnych w szkołach](#) - analiza funkcjonowania parasoli licencyjnych przygotowana przez Centrum Cyfrowe⁴.
- [Infografika](#) przedstawiająca, jak działa dozwolony użytek edukacyjny, opracowana przez Centrum Cyfrowe⁵.

² http://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/2015/05/DUE_prawo-mi%C4%99dzynarodowe.pdf.

³ http://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/208/ANALIZA_OSWIATA.pdf?sequence=4.

⁴ http://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/2015/05/DUE_parasole-licencyjne_.pdf.

⁵ http://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/2013/09/dozwolony_infografika_druk.pdf.

Centrum Cyfrowe pracuje na rzecz zmiany społecznej wykorzystując potencjał technologii cyfrowych. Skupiamy się na edukacji i kulturze, promując otwartość: współpracę opartą na dzieleniu się zasobami i wiedzą. Przełączamy społeczeństwo na cyfrowe. www.centrumcyfrowe.pl

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa 4.0 Międzynarodowa pewne prawa zastrzeżone na rzecz Centrum Cyfrowego.

Pełna treść licencji jest dostępna na stronie

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>.

Zezwala się na dowolne wykorzystywanie treści publikacji pod warunkiem wskazania autorstwa Centrum Cyfrowego oraz podania informacji o licencji.